

**SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİNDE
BULUNAN BİR SAFEVİ
MUSHAFI HAKKINDA (SULTAN
AHMED I 22)**

Rıdvan AK¹

ÖZET

İslamiyet açısından en kutsal olan nesne Mushaftır. Hattat ve müzehhipler onu en güzel bir şekilde yazmak ve bezemek için hünelerlerini göstermişler dönemin sanat görüşüne göre en güzel yazıları ve tezhipleri uygulamaktan vazgeçmemişlerdir. Geçmişte İslâm çatısı altındaki devlet yöneticileri özellikle Mushaf yazım ve bezenmesine ayrı bir önem vermişlerdir. Sanatkârlara olan destekle Sanata olan bu desteğe Türk medeniyetinin katkısı olduğu kadar farklı coğrafyalardaki devletlerinde katkısı olmuştur. Bu katkının en büyük paylarından biri de Safevi devleti ve tabii ki sanatkârlara destek veren hükümdarlarıdır

Çalışma konusu olarak seçtiğimiz eser Türkiye'nin en geniş içerikli arşivlerinden biri olan Süleymaniye Kütüphanesinde kayıtlı olan Mushaf'tır. Sanatsal içeriği incelenmemiş ve üzerine fazla araştırma yapılmamış bu eser Sultan Ahmed I 22'de kayıtlıdır. Eser üzerindeki incelemelerimizde eserin nasıl ve ne şekilde elimize ulaştığına dair fazla bir bilgiye maalesef rastlayamadık. Eserin tarihi belli

olmadığından önceliğim bu noktaya değinerek desen üslup bakımından Safevi dönemine aitliği hakkında yorumlamam olacaktır. Çalışmada Mushaf gelişimi hakkında kısa bir bilgi verilerek, eserde bulunan tezhipli sayfalar ve içerikleri anlatılmıştır. Özellikle Mushaflar içerisinde çok nadir görülen Nıfsü'l Kur'an tezhibi eserin ne kadar önemli ve özel olduğunu yansıtması bakımından önemlidir.

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları doktora öğrencisi.

Mail adresi: ridvan_ak@msn.com Tel: (535) 9486249

ABOUT a SAFEVİD MUSHAF IN THE SULEYMANİYE LIBRARY (SULTAN AHMED I 22)

ABSTRACT

Mushafs are the most sacred object in terms of Islam. The calligraphers and illuminators of his period showed their skills to write and decorate in the most beautiful way. This importance was adopted in all Islamic geography and applied in every period. Despite the change in the art vision of the period, they still did not give up the most beautiful writings and illuminated manuscripts on Mushaf. In the past, the state administrators have contributed a great deal to the ornament art in terms of their contribution. The fact that the executives are under the roof of Islam has paved the way for these incentives, especially in the production of Mushaf. As a result of the support to the artisans, the ornament art developed and diversified and their production increased. In fact, the most valuable gift among the states of the time of writing works, especially Mushafs, is proof of how much importance. This support to art has been the addition of Turkish civilizations as well as different geographies. Apart from the Turks, the biggest support for art was provided by the Safavid state. The value of Shahler's art and the artist in his time constitutes the most important part of the development. The art of illuminated manuscript, whose thesis is in the ornament art, has pro-

gressed with these developments and it has been thinner and diversified.

One of Turkey's most extensive content archive work we chose as the subject of the study is a Mushaf that is registered in the Süleymaniye Library. This work, whose artistic content has not been studied much, is registered in Sultan Ahmed I 22. Unfortunately, we could not find much information about how and in what way we have received the work in our works. Since the date of the work is not certain, my priority will be to address this point. In this study, a brief information about the development of Mushaf, illuminated manuscript pages and contents of the work were explained. Nıfsü'l Koran, which is very rare especially in the Mushaf, is important in terms of reflecting how important and special the work is.

SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN BİR SAFEVİ MUSHAFI HAKKINDA (SULTAN AHMED I 22)

Mushaf, halk arasında Kur'ân-ı Kerîm için kullanılan bir tabirdir. Ansiklopedik anlamı ise, Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinin iki kapak arasında toplanmasından oluşan kitaptır (Maşalı, 2006). Kur'ân-ı Kerîm'de Mushaf ibaresi geçmemesine rağmen, ilk olarak Hz. Ebûbekir döneminde birleştirme ve toplama faaliyeti sonrası ortaya çıktığı yönündeki bilgiler yaygındır.

Mushaflar hattatlar tarafından yazıldıktan sonra müzehhiplere² gönderilmiş ve bezemeleri yapılır. Mushaf'ın ilk sayfalarından itibaren lüzum görülen alanlara gerektiği nispette tezhip uygulanmıştır. Mushaf içerisinde bezenen alanlar ilk olarak zahriye sayfası ile başlamaktadır. Zahr kelimesi sözlükte arka, sırt anlamında (Develi, 2013) iken, zahriye, "Bir kâğıdın arka tarafına yazılan yazı, şerh" şeklinde kullanılmaktadır (Küpeli, 2007). XVI. Yüzyıla kadar, bu sayfada görülen madalyon veya mekik biçimindeki tezyinatın içine - *bâzen dışına*- eserin kime ait olduğunu yahut kimin için yazıldığını belirten ve temellük kitabesi denilen bir cümle yerleştirilmiştir. Genellikle el yazması kitapların ilk sayfalarında yer alan zahriye tezhibi, sadece Mushaflarda değil, Mesnevî gibi aynı cilt içinde bir veya birkaç bölümden meydana gelen yazmalarda da her bölümün başına yapılmıştır (Duran, 2012). X. yüzyıldan itibaren görülmeye başla-

nan zahriyeler devirlerine göre bezeme anlayışlarına uygun olarak bezenmiştir. XVI. yüzyılda en zengin ve ihtişamlı örneklerine rastlanan sayfalar XVII. yüzyıldan sonra eski inceliğini ve güzelliğini kaybederek yapılmamaya başlanmıştır.

Zahriye sayfasının hemen ardından Mushaf'ın ilk ayetleri olan Fatihâ sûresi gelir. Serlevha denilen bu sayfa sözlükte "baş" anlamındaki Farsça "ser" ile "levha" kelimesinden oluşur ve yazı başlığı anlamındadır. Serlevha, zahriye sayfasından sonra karşılıklı iki sayfaya yapılır. Bu sayfalara Dibace'de denir (Duran, 2008). Serlevhaların bir yüzüne Fatihâ sûresinin tamamı ve ikinci yüzüne de Bakara sûresinin ilk 5 ayeti karşılıklı yazılır. Safevi dönemi Mushaflarında, Fatihâ sûresi ikiye ayrılarak yazılmış ve bezenmiştir (Ak, 2018). Zahriye sayfasından sonra en yoğun bezemelerin bulunduğu sayfadır. Serlevha tezhibi, eserin tezhip bütünlüğünü korumak amacıyla renk, desen ve motif bakımından zahriye tezhibinin devamı niteliğinde olmalıdır. Serlevha sayfaları mutlaka karşılıklı ve çift yapılmıştır.

Mushaf tezhibinde serlevhadan sonra metin devam ettiği için unvân sayfası bulunmaz. Nadiren de olsa unvân sayfası bulunan Mushaflar mevcuttur (Tanrıver, 2009). Unvân sayfasının tezhipli alanı, cedvel³ ve ara suları⁴ ile yazı sahasından ayrılır. Bu alan, kitabenin yer aldığı dikdörtgen alan ile üst tarafta tığlar-

³ **Cedvel:** Hat yazılarının etrafında bulunan, içerisinde iplikler, kuzular ve arasularının bulunduğu bölümdür.

⁴ **Arasuyu:** Cedvel içerisinde olan her iki tarafı tahrirli altın ya da renk zemin üzerine bezeme yapılmış kısımdır.

² **Müzehhip:** Tezhip sanatkarıdır.

la⁵ neticelenen tezhipli alan olmak üzere genelde iki bölümden oluşur (Biçer Özcan, 2007). Unvân sayfası Mushaf haricinde birçok yazma eserde de bulunmaktadır. Döneminin bezeme anlayışına uygun tezhiplenmiş ve çoğunlukla her dönem yapılmaya devam etmiştir.

Mushaflarda serlevhadan sonra her sûrenin başına “Sûrebaşı Tezhibi” yapılmıştır. Sûrebaşı tezhibi, sûrenin ismi ve nazil olduğu yer kısmının etrafında bir ya da iki satır kalınlığındaki alan içerisine yapılmış bezemeli alandır. İnce iplikler ile sınırlandırılan dikdörtgen alan içerisine, genellikle klasik tezhip yapılmıştır.

Mushaflarda sayfa içlerine yapılan bezemeler haricinde, okuyan kişiye yardımcı olmak amacıyla, sayfa kenarlarına Mushaf Gülleri yapılmıştır. Sûrelerin bölünmesinde “hamse, aşere”, cüzlerin bölünmesinde “hizip, nısır, cüz”, secde edilmesi gereken yerlerin işaretinde ise, “secde” ibaresi yazılır (Duran, 2012).

Sanatkârlar Mushafı yazarken ve bezerken, çok özenli düşünerek bazı uygulamalar yapmışlardır. Bunlardan biri de, sûreleri okurken göz nizamının karışmaması için ayet aralarına konan “Durak” diye adlandırılan küçük bezemelerdir. Duraklar Mushaf tezhibinde, âyetlerin bitiş noktalarındaki boşluk alanlara uygulanan genellikle yuvarlak tezyini şekilleridir. Durakların asıl görevleri ayetin bitiş noktasını belirtmek yanında, gözün durağanlığı giderip dinlendirmektir.

⁵ **Tığ:** Bezemenin bitiş noktası ile kağıt sınırı arasında yapılan ince uzun bezemelerdir.

En çok karşılaştığımız duraklar; şeşhâne durak (altıgen nokta), mücevher durak (geçmeli nokta), helezon durak ve pençhâne (beşli nokta) durak çeşitleridir. Zamanında bir Mushafta bulunan altı binden fazla durak şeklini, bir daha tekrarlamamak gayretine sahip tezhip ustaları yetişmiştir (Derman, 2002).

Mushafın sonlarına doğru ise, Hâtîme (Ketebe) sayfası yapılmıştır. Hâtîme sayfası, hattat açısından metnin sona erdiği ve hattat isminin, duanın ve varsa müzehhib adının ve tarihinin yazıldığı sayfadır. Müzehhib açısından da, tezyinatın sona erdiğini ifade eder. Hattatlar bu sayfaları yazarken üçgen şekilde bitirmiş ve kalan boşluk alanlara müzehhibler üçgen formda tezhip yapmışlardır.

Mushaflarda görülen bir diğer bezeme unsuru ise, eserin sonuna eklenen Falnamelerdir. Falnamelerin en yaygın türü Kur'an'a dayalı olarak hazırlanan eserlerdir. “Falül-Kur'an” adıyla anılan bu eserlere, müstakil olarak veya bazı yazma Kur'an nüshalarının sonuna eklenmiş halde rastlanır. Arapça, Farsça veya Türkçe olarak yazılan Falnamelerde birçok çeşit bulunmaktadır (Uzun, 1995). Diğer dönemlerde (Osmanlı, Selçuklu vb.) Mushaflarında çok nadir hatta hiç kullanılmamış olan Falname, Safevî Mushaflarının vazgeçilmez bir öğesidir (Ak, 2018). Bu sayfalar karşılıklı birer sayfa olduğu gibi yine karşılıklı üç hatta dört sayfa olmaktadır.

**İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Sul-
tan Ahmed I 22 (SK. 22) Numaralı
Mushafın
Bezeme Özellikleri**

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde Sultan Ahmed I 22 numaraya kayıtlı olan 429 varaktan oluşur ve boyutları 390x261: 228x144 mm'dir. Arapça olan el-yazması Mushaf nesih hattı ile yazılmış yalnız bazı bölümlerde Muhakkak yazı çeşiti de kullanılmıştır.

Kitap Kabı(Cild) : Ölçüleri 2750x3950x650 mm olan eserin dış cild bölümünün dikdörtgen kısmı deri üzerine şemseli⁶, salbekli⁷ ve köşebentli⁸ olarak baskı yapılmış ve altın ile bezenmiştir(Resim 1).

Şemse ortası, salbekler ve köşebentler müşebbek olarak tezyin edilmiştir. Şemsenin geri kalan kısmı ve şemse köşebent arasındaki boşluk mülemma olarak tezyin edilmiştir. Mülemma alanlarda ¼ oranında bulut ve dairesel helezonlar üzerine yerleştirilen hatâyî grubu motifler yer alır. Dış pervaz diğer örneklerde olduğu gibi paftalara ayrılmış, pafta içleri bulut ve hatâyî grubu motiflerle mülemma olarak tezyin edilmiştir(Güneş, 2017). Şemse kısmı içerisine lapis renkte ayrı bir pafta yapılmıştır. Lapis⁹ paftanın içerisinde de turuncu

Resim 1: SK. Sultan Ahmed I 22'de kayıtlı mushafın dış kabı

ve yeşil renkte farklı paftalar bulunmaktadır. Altın zeminli şemsenin içerisi hurde rûmî¹⁰ ve hatâyî grubu motifler¹¹ ile ¼ simetrlili desen uygulanmıştır. Lapis, Yeşil ve turuncu zeminli paftaların içerisi ise, altın renkte rûmî motifleri ile bezenmiştir. Salbeğin içerisinde beyzi formda lapis renk zeminli bir pafta yapılmıştır. Lapis paftanın içerisine şemsedeki gibi altın rûmîler uygulanmıştır. Salbeğin geri kalan bölümlerinde ½ simetrlili hatâyî grubu motifler yapılmıştır.

⁶**Şemse:** İsmi farsça Güneş'ten alan etrafi dandanlı olan yuvarlak veya beyzi formdaki şekildir.

⁷**Salbek:** Şemselerin alt ve üzerinde bulunan dandanlı paftalardır.

⁸**Köşebend:** Desenin dört köşesinde yer alan üçgen formdaki bezemeli alandır.

⁹**Lapis:** Kıymetli taşlardan olan Lapis Lazuli taşının renginde olan lacivert renkteki boyadır.

¹⁰**Rûmî:** Tarihi Orta Asya'ya kadar uzanan hatta kuşkanadından esinlenerek türemiş olduğu düşünülen motif çeşididir.

¹¹**Hatâyî Grubu Motifler:** İçerisinde hatâyî, penç, yaprak, goncagül ve yarı üsluplaştırılmış çiçeklerin olduğu gruptur.

Müşebbek şemse¹² ile köşebentlerin arasında bulunan kısım yine müşebbek bulut ve hatâyî grubu motifler ile çift tahrir¹³ tekniğinde hatâyî grubu motifler kullanılarak ¼ simetriden oluşan desen uygulanmıştır.

Köşebentler ise, iç kısımdan dışa doğru müşebbek ve mülevven¹⁴ olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Müşebbek olan kısım, sarılma rûmî ve hatâyî grubu ile zeminde yeşil ve sarı altın kullanılarak uygulanmıştır. İç kısımdaki dendanlı¹⁵ mülevven pafta altın renkte rûmî ile zeminde lapis lazuli kullanılarak bezenmiştir.

Resim 2: SK. Sultan Ahmed I 22'de kayıtlı mushafın iç kapağı

¹² **Müşebbek Şemse:** Oyularak yapılan bir cild çeşididir.

¹³ **Çift Tahrir:** Hâtâyî grubu motiflerin çizgilerinin boş bırakılarak içlerinin boyandığı bir tekniktir.

¹⁴ **Mülevven:** Şemse, salbek ve köşebende gibi kısımların farklı renk deriden yapıldığı cild tekniğidir.

¹⁵ **Dendan:** Motif ya da paftaların etrafında yapılan küçük kubbelerden oluşan bezemedir.

Dikdörtgen alanın dışında altın iplikten¹⁶ sonra deri kısım boş bırakılarak ince arasuyu gibi kullanılmıştır. Daha kalın olan arasuyu mülemma¹⁷ olarak bulut ve hatâyî grubu motiflerinin kullanıldığı kitabeli zencerek şeklinde bezenmiştir. Kitabeli zencereğin etrafında iç kısımda da olduğu gibi altın iplik bulunmaktadır. En dışta ise sırasıyla kalın ve iki tane ince kuzu çekilmiştir.

Cildin iç kapağındaki bezeme dış kısımdan daha renkli yapılmıştır. İç kısımdaki 1780x3100 mm olan alanın orta kısmında beyzi formda salbekli ve mülemma şemse bulunmaktadır. Şemsenin içerisinde zemini yeşil altın, turuncu, açık mavi, lapis lazuli ve yeşil renk kullanılarak paftalar oluşturulmuştur. İçerisinde motif olarak bulut, rûmî ve hatâyî grubu motifler sarı altın kullanılarak uygulanmıştır. Orta alanda bulunan bu şemse salbeği ile birlikte ¼ simetriden oluşan dikdörtgen alanın dört köşesine yerleştirilmiştir. Şemselerin aralarında kalan alandaki müşebbek kısım ¼ simetriden oluşan bulut ve hatâyî grubu çift tahrirler ile işlenmiştir (Resim 2).

Dikdörtgen olarak bezenmiş iç kısmın etrafında deri boş bırakılarak kalınca bir iplik görevi görmektedir. Onun dışındaki kitabeli zencerekte¹⁸ büyük ve küçük paftalar sırası ile uygulanmıştır. Büyük paftalarda Sülüs hattı ile Ayet-el Kürsî etrafında dolanmaktadır. Aralarında kalan küçük bölümlerde ise, bulut ve hatâyî grubu motifler müşebbek olarak kullanılmıştır.

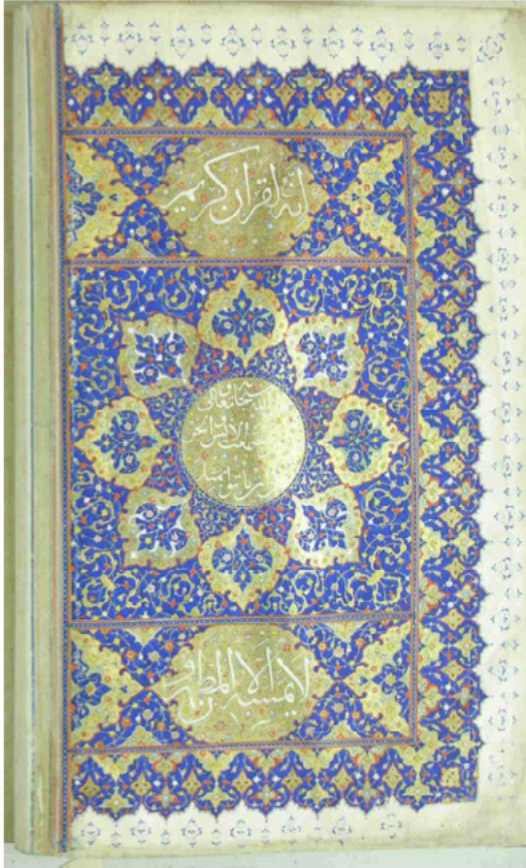
¹⁶ **İplik:** Bezeme alanında yapılan altın yada renkli her iki tarafı tahrirli çizgidir.

¹⁷ **Mülemma:** Hem motiflerin hem de zeminin altın ile kaplandığı bezeme çeşididir.

¹⁸ **Zencerek:** Arasuyunda kullanılan iç içe geçmiş saç örgüsü benzeri süslemidir.

Kitabeli zencereğin¹⁹ dış kısmında iç kısımda olduğu gibi boş bırakılmıştır. Cildin en dışında ise, yine daire ve kenarları yuvarlanmış dik-dörtgenden oluşan kitabeli zencerek bulunmaktadır. Yuvarlak kısımlar turuncu, diğer kısımlar ise lapis lazuli ile yeşil renkte olup altın renkte rûmî motifleri ile bezenmiştir. Cildin miklep kısmında ise dış kapaktaki bezemenin aynısı uygulanmıştır.

Zahriye: Eserde ciltten sonra iki adet aharsız ve yazısız yan kâğıdı bulunur. Yan kâğıtlarından sonraki aharlı ilk sayfa olan 1a'da hiçbir şey bulunmamaktadır. Yazmanın

Resim 3: SK. Sultan Ahmed I 22'de kayıtlı mushafın zahriye sayfası(1b)

¹⁹ **Kitabeli Zencerek:** Genellikle arasularında yapılan dendanlardan oluşan birbirine bitişik ve içerisine bezemenin yapıldığı paftalardır.

1b-2a'da bulunan karşılıklı tam sayfa zahriyenin orta kısımları ve üst kısımlarında Sülüs hattı ile üstübeç mürekkep ile yazılmış temellük kitabeleri bulunmaktadır. Yazı sahası üç bölüme ayrılmış ve serlevha sayfa düzeninde tasarlanmıştır(Resim 3).

Mushafın varak 1b'de merkezde 55 mm çapındaki daire şeklindeki alanda Sülüs hattı kullanılarak üstübeç mürekkep ile yazılmış ve etrafı tahrirlenmiştir. İsrâ sûresinin 88.ayeti başlamakta ve 2a sayfasının orta kısmına kadar devam etmektedir.1b ve 2a'da bulunan kısımda:

قُلْ لَّيْنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ

Kul leinictemeâtil insu vel cinnu alâ en ye'tû bi misli

هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ

ظَهِيرًا

hâzel kur'âni lâ ye'tûne bi mislihî ve lev kâne ba'dhum li ba'dm zahîrâ(zahîran).

De ki: " Eğer ins ve cin(insanlar ve cinler) bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek için itçime etseler(bira araya gelseler) ; onların bir kısmı, bir kısmına yardımcı olsa bile onun bir benzerini getiremezler.

Yazının zemin kısmı altın ile doldurulmuş ve zemine hatâyî grubu motifler ile süsleme yapılmıştır. Yazının bulunduğu dairenin dış kısmına lapis ince arasuyu yapılmış ve içine beyaz renkte "+"lar konmuştur.

Orta alanda yazının bulunduğu pafta-²⁰ da içine alan cedvel ile kenar suyu arasındaki 160 mm ebadındaki kare alanın içerisine yazının bulunduğu daireyi kapsayan alana 1/8

²⁰ **Pafta:** Bezeme alanı içerisinde farklı renkteki zeminden oluşan kapalı ve bezemeli alandır.

simetrikli turuncu iplikli yıldız benzeri bir pafta bulunmaktadır. Paftanın iç kısmı beyaz ve yeşil rûmiler ile derç²¹ lenmiş ve bu alanın içerisi zemini boyalı klasik tezhip, dışı ise zer-ender-zer²² tekniği kullanılarak hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir. Yazı alanının etrafındaki kare alana ¼ simetrikli sarı altından dolantı bulut ve hatâyî grubu motiflerin olduğu zemini boyalı klasik tezhip yapılmıştır. Mushafın orta kısmında bulunan kare alanın etrafındaki lapis zeminli alan içine “+”lar yapılmış ince arasuyunun her iki tarafına turuncu iplikler çekilmiştir.

Yazmanın varak 1b ve 2a’da 160x58 mm ebadında üst ve alt kısmında bulunan yazı alanında Sülüs hattı ile beyaz üstübeç mürekkep kullanılarak Vakıa sûresinin 77. ayeti yazılmış ve etrafı tahrirlenmiştir (Resim 4). Bu ayet v. 1b’nin üst kısmında:

إنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ - kerim(kerimun).

Varak 2a’nın üst kısmında:

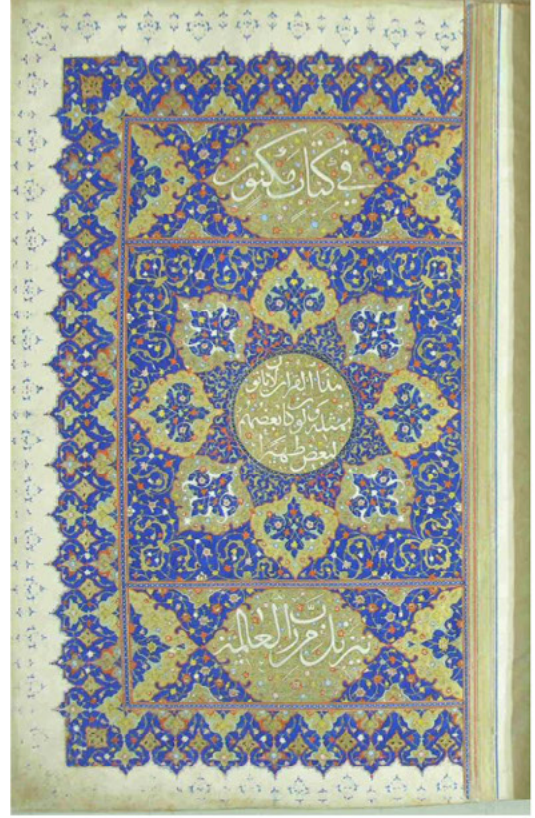
فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ - meknûn(meknûF)

Varak 1b’nin alt kısmında:

لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ - nemutahherûn(mutahherû)

Varak 2a’nın alt kısmında:

تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ - ine) lemîn(âlemâ

Resim 4: SK. Sultan Ahmed I 22’de kayıtlı mushafın zahriye sayfası(2a).

Muhakkak ki O, gerçekten Kerim olan Kur'an'dır(Kur'an-ı Kerim'dir). Mahfuz (korunmuş) olan bir Kitap'tadır (Levhi Mahfuz'dadır). O'na, tahir olanlardan (maddî ve manevî arınanlardan) başkası dokunamaz. Âlemlerin Rabbi tarafından (kısım kısım, âyet âyet) indirilmiştir.

Yazmanın üst tarafında yazının bulunduğu kısım turuncu iplik ile dendanlı olarak paftalanmış ve zemininde altın üzerinde hatâyî grubu motiflerin kullanılarak zer-ender-zer yapılmıştır. Bu paftanın sağ ve sol tarafında üçgen biçiminde yine turuncu dendanlı paftalı bir alan oluşturulmuştur. Üçgen dendanlı paftanın içerisi yeşil renkte rûmiler ile derçlenmiş ve iç kısma zemini boyalı klasik tezhip, dış kısma ise zer-ender-zer teknik ile hatâyî grubu motifler yapılmıştır. Yazı alanındaki pafta ile

²¹ **Derç:** Bir motifle pafta içerisinde kapalı bir alan oluşturmaktır.

²² **Zer-ender-zer:** Farklı renkteki yada aynı renkteki altının mat – parlak şekilde kullanılması ile oluşan tekniktir.

üçgen paftanın arasında kalan alanda etrafındaki cedvele bitişik yine üçgene benzer beyaz iplikli ve dendanlı bir pafta oluşturulmuş ve içerisi zer-ender-zer tekniği ile uygulanmıştır. İpliklerin dış kısmı ise zemini boyalı klasik tezhip yapılarak hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir.

Yazı alanının etraflarını dolanan lapis ince arasuyu cedvel ile birleşerek kâğıt alanının dışına kadar uzamaktadır.

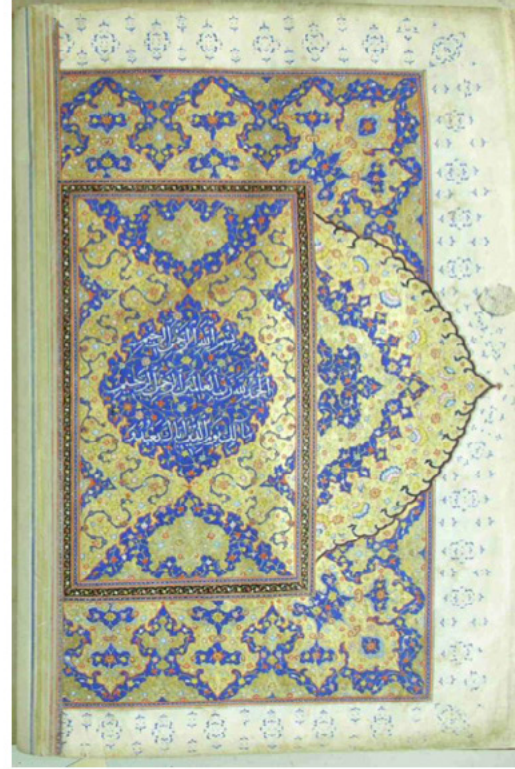
Kenar bezemesi 35 mm genişliğinde lapis ve altın oranının dengeli dağılımından oluşarak ikil formda uygulanmıştır. Klasik zemini boyalı tezhibin içerisi, sırası ile yeşil ve turuncu rûmiler ile derçlenmiş ve içleri zer-ender-zer tekniğinde hatâyî grubu motifler kullanılarak bezenmiştir.

Zahriyenin cedveli ise ince arasuyunun her iki tarafındaki 1mmlik turuncu iplikten sonra 1mm yeşil iplik, 1mm turuncu iplik, 1mm yeşil iplik, 6mm altın arasuyu, 0,5mm kâğıt boşluğu, 1mm turuncu iplik, 0,5 mm kâğıt boşluğu ile 1mm lapis kuzu²³ şeklindedir.

Serlevha: Karşılıklı iki tam sayfa düzeninde olan serlevhanın(v.2b-3a) merkez noktasında bulunan 208x105 mm ebadındaki dikdörtgenin orta kısmında ki dendanlı şemse lapis zemin üzerine üstübeç mürekkep ile yazılmış muhakkak yazının etrafı tahrirlenmiştir. Eserde bütün yazı sahasına sonradan fırça zer-efşan²⁴ ı yapılmıştır. Şemsenin iç kısmında yazıdan arta kalan alanda hatâyî grubu motifler ile zemini boyalı klasik tezhip uygulanmış ve

²³ **Kuzu:** Cedvelin dışında bulunan etrafı tahrirsiz renkteki boyamadır.

²⁴ **Zer-efşan:** Altının fırça yardımı ile yazmanın istenilen bölgesine dengeli şekilde serpilmesidir.

Resim 5: SK. Sultan Ahmed I 22'de kayıtlı mushafın serlevha sayfası(2b).

etrafına turuncu iplik ile dendanlar yapılmıştır(Resim 5).

Orta kısımdaki şemsenin üst ve alt taraflarında yarım daire şeklinde etrafı turuncu iplik ile dendanlanmış bir pafta bulunur. Bu paftaya hatâyî grubu motifler ile ½ simetrlili zemini boyalı klasik tezhip yapılmıştır. İç kısmında ise hatâyî grubu motifler ile bezenmiş zer-ender-zer tekniğinde sarılma rûmi ile derçli paftalı alan bulunmaktadır. Şemse ile alt ve üstündeki alandan arta kalan bölümde, lapis bulut ve hatâyî grubu motifler kullanılarak zer-ender-zer tekniğinde ¼ simetrlili desen yapılmıştır. Dikdörtgen kısmın etrafında her iki tarafında turuncu iplikler bulunan ince arasuyu ile kalın arasuyu bulunmaktadır. İnce olan arasuyunda lapis zemin üzerinde beyaz “+”lar bulunmaktadır. Kalın arasuyunda ise siyah

zemin üzerine penç ve yapraklardan oluşan desen yapılmıştır.

Mürekkebe serlevhanın kenar bezemesinin uzun kenarının ortasında 180x95 mm ebadındaki kubbenin dandanlarının her iki tarafı beyaz iplikli siyah renkte kalın bir iplik çevrelenmiştir. Kubbenin iç kısmındaki rûmî motifiyle derçlenmiş üç paftada sırası ile zemini boyalı, zer-ender-zer ve zemini boyalı klasik tezhip teknikleri kullanılarak hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir. Zemini boyalı alan ile dış iplik arasındaki bölüm ise turuncu renkte iplik ile ayrılmış ve zer-ender-zer tekniği kullanılarak hatâyî grubu motifler uygulanmıştır. Kubbenin içerisinde bulunan irice hatâyîler Safevi özelliği olarak göze çarpmaktadır.

Enine simetrik kenar bezemesinin kısa tarafının uzunluğu 185 mm ince arasuyu dâhil genişliği ise 60 mmdir. Kenarsuyunda, zemini boyalı klasik tezhip ile zer-ender-zer tekniğinin dengeli bir kullanıldığı paftaların araları turuncu iplik ile ayrılmıştır.

Kenar suyunda altın renkte sarılma rûmî ile açık mavi ve açık yeşil renkte dolantı bulut ile derçlenerek oluşan paftalara zemini boyalı klasik tezhip ve zar-ender-zer teknikte hatâyî grubu motifler ile dengeli bir bezeme yapılmıştır.

Kenar suyunun dış kısmında her iki tarafında turuncu iplik bulunan lapis zemini beyaz renk ile “+” işaretleri yapılmış ince arasuyu bulunmaktadır. Bu arasuyunun her iki tarafında beyaz renkte iplikler bulunmaktadır. İpliklerin dışına lapis renkte kuzu çekilmiş ve kâğıt sınırı ile olan alana yine lapis renkte tuğlar yapılmıştır.

Serlevhanın her iki tarafında kubbe kısmının bitim noktası ile kâğıdın sınırı arasında tuğların üzerine denk gelen alanda karşılıklı iki adet tuğra mühür bulunmaktadır. Bu mühürler muhtemelen II. Bâyezid tuğrasıdır.

Sûrebaşı Tezhibi: Fserin varak 3b sayfası Besmele-i Şerif ile başlayıp Bakara sûresi ile devam etmektedir. Bu kısımda sûrebaşı tezhibinin üst kısmında serlevha sayfasındaki benzer bir kubbe yapılmıştır. Ebatları 115x64 mm olan kubbe bölümünün iç kısmı, turuncu rûmîler ile derçlenmiş ve bu alan hatâyî grubu motifler kullanılarak zer-ender-zer tekniğinde bezenmiştir. Turuncu rûmîler ile açık yeşil dandanlı iplik ile ayrılmış alana hatâyî grubu motifler kullanılarak zemini boyalı klasik tezhip yapılmıştır. Kubbenin içerisine serlevhanın kubbesindeki gibi iri hatâyî motifleri yapılmıştır. Kubbenin üst kısmında turuncu iplikler ile ayrılmış alanda siyah zemin üzerine hatâyî grubu motiflerin kullanıldığı desen yapılmıştır. Kubbenin üst kısmında ise, lapis bir kuzu bulunmaktadır.

Kubbe ile cedvellerin arasında kalan üçgenimsi alanın içerisi altın rûmîler ile derçlenmiş ve iç kısmı klasik zemini boyalı, dış kısmı zer-ender-zer tekniğinde hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir (Resim 6).

Kubbenin alt kısmına lapis zeminde üzerinde beyaz artıların bulunduğu ince arasuyu yapılmış ve kubbenin etrafını ile cedvelin iç kısmını dolaşmaktadır. Kubbe ile sûrebaşı kısmının arasında kalan 115x8 mm ebadındaki alanda, etrafında altın iplik bulunan penç ve yapraklardan oluşan zemini boyalı klasik tezhip bulunmaktadır. Kubbenin etra-

Resim 6: SK. Sultan Ahmed I 22'de kayıtlı mushafın sûrebaşı sayfası(3b).

findaki ince ara suyu ile cedvele bitişik ince ara suyu arasında zencerek dolmaktadır.

Sûrebaşının iç kısmı beyaz iplikli şemse ile ayrılmış ve her iki tarafında beyaz rûmîler ile derçlenmiş salbekler bulunmaktadır. Şemsenin iç kısmında üstübeç mürekkep ile Bakara sûresinin ismi ile nerede nazil olduğu yazılmış ve etrafına tahrir atılmıştır. Şemsenin ve salbeklerin içinde kalan alana zender-zer tekniği ile hatâyî grubu motifler yapılmıştır. Şemsenin dış kısmında ise, ¼ simetrik turuncu rûmî ile derçlenmiş bir desen bulunmaktadır. Şemsenin bitişi ile kağıt sınırı arasında kalan bölüme lapis renkte rûmî tığlar yapılmıştır.

Varak 3b'de bulunan cedvelin iç kısmında Nesih hattı ile yazılmış Bakara sûresi ile başlayan yazı sahası dışında kalan bölüme, beyne's-sütur yapılarak hatâyî grubu motifler kullanılarak altın üzerine satıra arası tezhip

yapılmıştır. 170x135 mm ebadındaki yazı zeminine serlevhada olduğu gibi sonradan fırça zerefşanı yapılmıştır.

Cedvel, turuncu, altın ve kâğıt zemini kullanılarak tamamlanmıştır. En dış kısma ise, lapis kuzu çekilmiştir.

Eserin varak 4a'da bulunan Bakara sûresinin devamına 151x238 mm ebadındaki cedvel aynen 3b'deki gibi aynı renkler ve ebatla yapılmıştır. Cedvelin iç kısmı beyne's-sütur yapılarak hatâyî grubu motifler ile zender-zer yapılmıştır. Yazı zeminine yine fırça zerefşanı yapılmıştır.

Mushafın diğer sayfalarındaki sûrebaşlarında yapılmış olan tezhip desenleri yedi grup ve 14çeşitten oluşmaktadır. Sûrebaşlarının hepsinde sûre isimleri Sülüs hattı kullanılarak üstübeç mürekkep ile yazılmış ve etrafları tahrirlenmiştir. Yazılan sûreler bazen satırlara sığdırılmadığında sûrebaşı kısımlarında bitirilmiş ve etrafları dendanlanarak bezemeden ayrılmıştır.

Mushafın içerisinde bulunan sûrebaşları iki yazı satırını kaplayacak şekilde 133x4mm ebatında iken bazıları tek satır şeklinde yapılmıştır. Yedi grup sûrebaşı kendi içerisinde de farklı renkler uygulanarak 14 çeşit uygulanmıştır. Bu gruplar şunlardır:

- 1.Grup: 4 çeşit, 2. Grup: 3 çeşit, 3.Grup: 2 çeşit, 4.Grup: 2 çeşit, 5.Grup: 1 çeşit, 6.Grup: 1çeşit, 7. Grup: Tek satır sûrebaşlarıdır.

1.Grup Sûrebaşı:

Resim 7: 1. Grup Sûrebaşı örneği.

İlk sûrebaşının yazı alanı turuncu iplik ile ayrıldıktan sonra kalan kısım 1/2 simetridir dolantı bulut ile derçlenerek zemini boyalı klasik ile zer-ender-zer tekniği kullanılarak hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir. Bu gruptaki sûrebaşlarının çeşitleri arasındaki tek fark bulutun renginin kullanımındadır (Resim 7). Bulut rengi turuncu, yeşil, pembe veya altın olarak kullanılmıştır. Eserde altın bulutlu sûrebaşları 21 adet, yeşil bulutlu 5 adet, pembe bulutlu 4 adet ve turuncu bulutlu ise 3 adet uygulanmıştır.

2.Grup Sûrebaşı

Resim 8: 2. Grup Sûrebaşı örneği.

Bu gruptaki sûrebaşının yazı alanı turuncu iplik ile ayrıldıktan sonra ucuna salbekler yapılmıştır. Salbek içerisinde zer-ender-zer uygulanmıştır. Sûrebaşının diğer kısmı ise, lapis ile altın kullanılarak 1/2 simetridir hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir. Bu sûrebaşlarının aralarındaki tek ayrım cedvele bitişik olan iplikte altın veya turuncu kullanılmasıdır (Resim 8). Cedvele bitişik ipliğin turuncu renkteki sûrebaşları 34 adet, altın renkteki turuncu sûrebaşları ise 3 adet uygulanmıştır.

3.Grup Sûrebaşı

Resim 9: 3. Grup Sûrebaşı örneği.

Bu sûre başında, yazı alanı ile cedvel arasında kalan alan rûmî ile derçlenmiş, lapis ve altın kullanılarak 1/2 simetridir hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir. Bu sûrebaşlarının aralarındaki tek fark derçlenmiş rûmîlerin altın veya turuncu şeklinde renk değişimleridir (Resim 9). Altın ile derçlenmiş Rumili sûrebaşları 15 adet, turuncu ile derçlenmiş sûrebaşları ise 3 adet yapılmıştır.

4.Grup Sûrebaşı

Resim 10: 4. Grup Sûrebaşı örneği.

Dördüncü grup sûrebaşının yazı alanı, turuncu dendanlı iplik ile ayrılmıştır. Altın zeminli dendanlı paftanın sağ ve sol tarafında turuncu iplik ile ayrılmış salbeklerin içerisi zer-ender-zer tekniği ile bezenmiştir. Bu alanın dış kısmında cedvele bitişik beyaz iplik ile pafta oluşturulmuş ve 1/2 simetridir hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir. Bu sûrebaşının çeşitleri arasındaki fark cedvele bitişik olan ipliğin iç kısmının altın yada lapis renk kullanılmasıdır (Resim 10). Cedvele bitişik altın paftalar 7 adet, lapis paftalar ise, 1 adet yapılmıştır.

5.Grup Sûrebaşı

Resim 11: 5. Grup Sûrebaşı örneği.

Beşinci grup sûrebaşında yazı alanı beyaz iplikle dendanlanmıştır. Altın zeminli paftanın haricinde kalan kısım üçgen benzeri bir pafta şeklinde yapılmış ve turuncu iplik ile dendanlara ayrılmıştır. Paftanın iç kısmı altın rûmî ile derçlenmiştir. Üçgen pafta ile cedvel arasındaki bölümde cedvele bitişik turuncu iplik ile dendanlı, içi altın bir pafta daha oluşturulmuştur. Bu sûrebaşında iki çeşit arasındaki tek fark üçgen paftanın zemin renklerinin altın - lapis veya sadece lapis renkte olmasıdır(Resim 11). Altın ve lapis zemini paftaların 2 adet, sadece lapis zeminli pafta ise 1 adet uygulanmıştır.

6.Grup Sûrebaşı

Resim 12: 6. Grup Sûrebaşı örneği.

Altıncı sûrebaşı sadece tek bir varakta kullanılmıştır. Yazı alanı dendanlı altın iplik ile ayrılmıştır. Yazı alanı dışında kalan bölümde kısa kenara bitişik altın zeminli ve altın rûmî ile derçlenmiş pafta yapılmıştır. Kalan bölümde cedvele bitişik alanda, rûmî ile derçlenmiş altın zeminli bir pafta daha bulunmaktadır. Derçlenmiş alanların iç kısımlarının zeminleri altın diğer kısımlar lapis renk kullanılarak hatâyî grubu motifler ile bezenmiş-

tir.(Resim 12). Bu Sûrebaşının bulunduğu pafta 422'de dir.

7.Grup Teksatır Sûrebaşı

Resim 13: 7. Grup Sûrebaşı örneği.

İsminden de anlaşıldığı gibi tek satırı kaplayan sûrebaşlarının yazı alanı dendanlı altın ipliklerle çevrelenmiştir. Yazı alanı haricindeki kısım ise, altın rûmî ile derçlenmiş ve iç kısmında altın pafta oluşturulmuş ve haricinde kalan alan lapis zeminli olup hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir(Resim 13). Bu sûrebaşları 5 adet kullanılmıştır.

Nıfsü'l Kur'an Tezhibi: Yazma eserimizin 207b ile 208a'da bulunan 15.cüzün bitişi ile 16.cüzün başlangıç kısmı, başlık tezhibi benzeri karşılıklı tam sayfa tezhiplenmiştir. Varak 208a'da bulunan ilk durak 15.cüzün bitişi ve 16.cüzün başlangıç ayetidir. Yazı alanı 238x134 mm ebadında beyne's-sütur yapılmış ve hatâyî grubu motifler kullanılarak altın üzerine zer-ender-zer yapılmıştır. Yazı zeminine sonradan fırça zer-eşşanı yapılmıştır(Resim 14).

Yazı alanının üç tarafını dolanarak cedvele bitişerek üst kısmına kadar uzanan ince arasuyu lapis zemin üzerine beyaz "+"lardan oluşmaktadır. İnce arasuyunun etrafına tahrirli altın ve turuncu iplikler çekilmiştir. Her iki sayfada bulunan 13mm uzunluğundaki cedvelde ise turuncu, yeşil, altın, ve kağıt boşluğu ile lapis kuzu bulunmaktadır.

Kenar suyu kısmında uzun kenarın orta noktasında bulunan kubbe 130x83 mm ölçülerindedir. Kubbenin iç kısmı sarılma rûmî

Resim 14: SK. Sultan Ahmed I 22'de kayıtlı mushafın Nıfsü'l Kur'an tezhipli sayfası (207b).

ile derçlenmiş ve hatâyî grubu motiflerin kullanıldığı zer-ender-zer tezhîp ile bezenmiştir. Sarılma rûmilerin dışında kalan, turuncu iplik ile dendanlı paftanın içerisine ise, hatâyî grubu motifler ile zemini boyalı klasik tezhîp yapılmıştır. Kubbenin bitiş kısmı ise, hatâyî grubu motifler ile pembe ve açık mavi renkli bulutlar kullanılarak zer-ender-zer tekniği ile bezenmiştir. Kubbenin bitiş kısmında sırası ile açık yeşil, altın, turuncu ve lapis iplikler dendanlı bir şekilde uygulanmıştır.

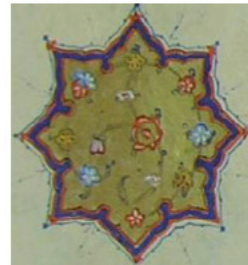
Eserin kenar suyu bölümü 315x185x53 mm ebadında olup pembe ve açık yeşil dendanlı iplikler ile paftalanmıştır. Kenar suyunun tamamında hatâyî grubu kullanılmış ve yeşil iplik ile paftalı alanlar zer-ender-zer diğer alanlar zemini boyalı klasik tezhîp tekni-

ğiyle bezenmiştir. Kenar suyunun dış kısmına, her iki tarafında altın bulunan turuncu iplik çekilmiştir. Bezemelerde sonra da lapis bir kuzu yapılmış ve tığlar ile tamamlanmıştır.

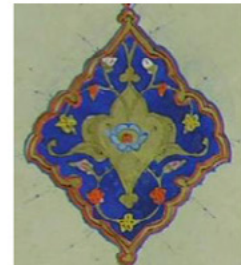
Mushaf Gülleri Tezhîbi: Mushafta sayfa kenarlarında kalan alanda aşere ve hamse gülü kullanılmıştır. Aşere gülü sekizgen şekilde olup zeminine altın üzerine hatâyî grubu motifler uygulanmıştır. Altın paftayı ise, her iki tarafında tahrirli ve dendanlı turuncu iplikler bulunan kalınca lapis bir iplik çevrelemektedir. İpliklerin dışında da lapis renkte kuzu yapılmıştır (Resim 15).

Hamse gülü ise armudi formda rûmi ile derçlenmiştir. Rûmîlerin içerisine altın ile zer-ender-zer, dış kısmına ise lapis ile hatâyî grubu motifler kullanılarak zemini boyalı klasik tezhîp yapılmıştır. Çevresini saran iplikler ise sırası ile turuncu, altın, turuncu ve lapis renktedir (Resim 16).

Eserin sayfa kenarlarına bazı sayfalarda birden fazla gül denk gelmiştir. Bu güller lapis renkte tığlar ile birbirine bağlanmış ve tek bir çizgi halinde görünmektedir.

Resim 15: Altın zeminli Mushaf gülü örneği.

Resim 16: Altın zeminli Mushaf gülü örneği.

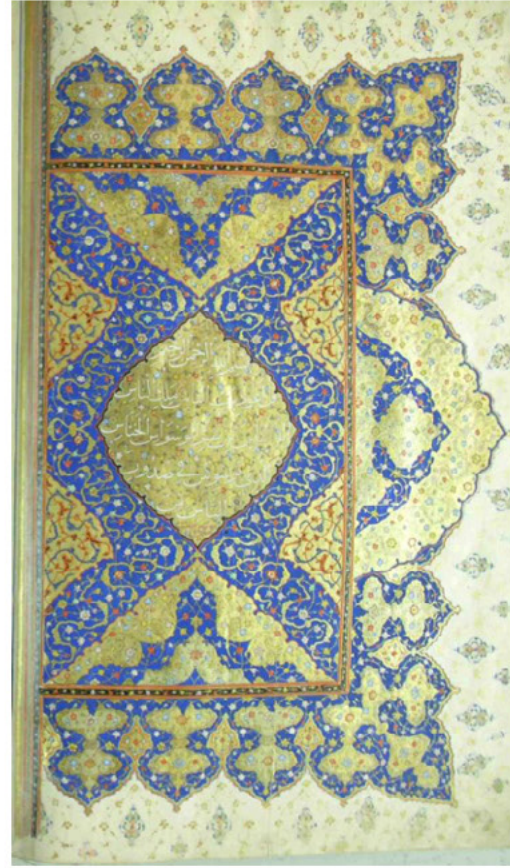
Duraklar: Mushafın her sayfasında tek ve sade şekilde şeşhane durak kullanılmıştır. Durak daire şeklinde olup, zemini altın yapılmıştır. Durağın içerisi yeşil renk ile paftalanmış ve kırmızı noktalar ile tamamlanıp tahrirlenmiştir.

Resim 17: Mushafın durak örneği.

Nâs Sûresi Tezhibi: Eserin varak 425b-426'a da bulunan varakta serlevha tezhibi benzeri karşılıklı iki sayfa bezeme yapılmıştır. Nâs sûresi, 225x135 mm ebatlarında olup, dikdörtgen alanda beyzi formlu şemse içerisinde altın üzerine üstübeç mürekkep ile yazılmıştır(425b – 426a). Muhakkak hatlı yazının etrafına ince tahrir çekilmiş ve yazı alanı etrafında kalan bölüm hatâyî grubu motifler kullanılarak zer-ender-zer tekniği ile bezenmiştir. Şemsenin dış kısmı siyah ve turuncu renkte iplikler ile dendanlanmıştır(Resim 18).

Şemsenin üst ve alt kısmına dendanlı turuncu iplik ile üçgen şekilde dikdörtgen alanın kısa kenarına bitişik bir pafta - bir nevî salbek- yapılmıştır. Bu alan içerisinde altın rûmîler dolanmakta ve kesişim noktalarında paftalar oluşmaktadır. Oluşan paftalarda sarı ve yeşil renkte altın ile lapis renkte zemin uygulanmıştır. Turuncu iplikle çevrilmiş paftanın içerisine rûmîler haricindeki alanda ise, hatâyî grubu motifler ile bezeme yapılmıştır.Şemse ile üst ve alt tarafındaki salbekler haricinde kalan bölümde, arasuyunun uzun kenarına bitişik dendanlı turuncu iplik ile paftalanmış altın zeminli bir pafta bulunmaktadır. Bu paftanın içerisi turuncu-siyah renkte hurde rûmî ve lapis renkli bulut motifleri ile bezenmiştir.

Resim 18: SK. Sultan Ahmed I 22'de kayıtlı mushafın Nas sûresi tezhibi (425b).

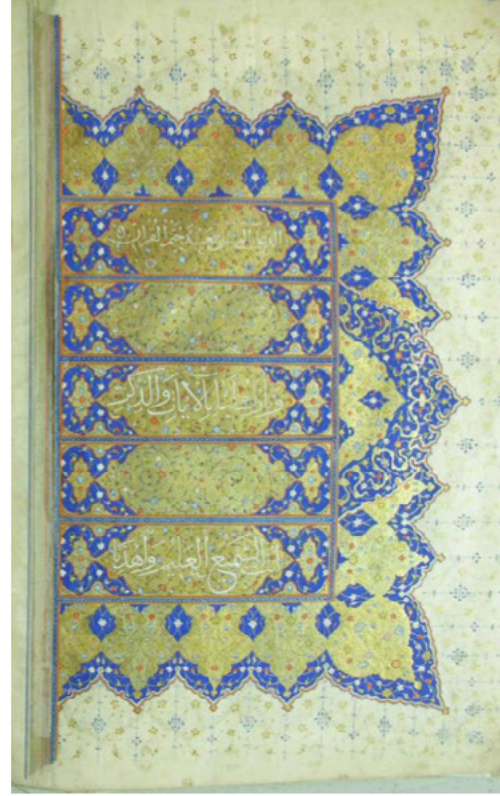
Dikdörtgen alan içerisindeki paftalı alanlar haricinde kalan bölüm, lapis zemin üzerine altın bulut ve hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir. Bu alanı çevreleyen dikdörtgen cedvel 10mm olup, iki tarafında turuncu iplik bulunan ince ara suyu siyah zemin üzerine hatâyî grubu motifler kullanılarak işlenmiştir. Arasuyu ile ipliklerin genişliği 6 mmdir.

Mürekkep formda olan 137x75 mm ebatlarında olan kenar suyundaki kubbenin iç kısmı sarı altından sarılma rûmîler ile derçlenmiştir. Bu alanın iç kısmında hatâyî grubu motifler kullanılarak yeşil altın ile zer-ender-zer yapılmıştır. Zer-ender-zer paftanın hemen üst kısmı altın iplikle dendanlanmış ve hatâyî grubu motifler kullanılarak zemini boyalı klasik tezhip yapılmıştır. Kubbenin en

dıştaki iplikler ile arasında kalan bölümdeki dolantı bulut sarı altın, zemin ise yeşil altın ile zer-ender-zer tekniğinde uygulanmıştır. Kubbenin dış kısmındaki dendanlarında sırası ile lapis, turuncu ve lapis renkte iplikler yapılmıştır. Bu ipliklerin en içteki lapis renkte olanı diğerlerinden kalındır.

Enine simetrik kenar suyunda lapis ve altın eşit oranda olup, 55 mm kalınlığında uygulanmıştır. Zemini boyalı klasik tezhip alanının iç kısımları altın bulutlar ile derçlenmiş ve kenar suyunun tamamında hatâyî grubu motifler kullanılmıştır. Kenar suyunun dış kısmı, içten dışa altın, açık yeşil, turuncu ve lapis iplikler ile dendanlanmıştır. Bezenen alan ile kâğıt sınırına lapis renkte rûmî paftalar yapıp içlerinde bazı alanlar altın ve turuncu ile renklendirilmiştir. Rûmîler hariçindeki alanda ise, çift tahrirler ile tuğ yapılmıştır.

Hâtime Sayfası Tezhibi: Hâtime sayfası, serlevha tezhibi benzeri karşılıklı iki sayfa olarak mürekkep formda olup varak 426b-427a'da bulunur. Hatim duası her iki sayfada beş adet sûrebaşı tezhipleri gibi yapılmış ve alt alta sıralanmış 125x33mm ebatlarındadır. Tamamı Muhakkak hattı ile yazılmış ve birinci, üçüncü, beşinci satırlar üstübeç mürekkep ile ikinci ve dördüncü satırlar ise, sarı altın ile yazılmış ve tahrirlenmiştir. Toplamda 10 satır olan hatim duasının v.427a'da bulunan beşinci bölüm üç satır olarak yazılmış ve hattat Abdullah el Herevî ismi burada belirtilmiştir. Mushafın iç bölümlerinde kullanılan ikinci grup sûrebaşı tezhiplerinin aynısı burada alt alta kullanılmış yalnız yazıların renkleri farklı kullanılmıştır(Resim 19).

Resim 19: SK. Sultan Ahmed I 22'de kayıtlı mushafın Hâtime sayfası tezhibi(426b)

Sûrebaşlarının aralarında kalan bölüm ile sûrebaşlarını çevreleyen ince arasuyu lapis zeminli olup her iki tarafına turuncu iplikler yapılmıştır. Bu arasuyunun içerisine beyaz renkte “+” var yapılmıştır. İnce arasuyu cedvelle birleşerek sayfa dışına uzamıştır.

Kenar suyunun uzun kısmının orta bölümünde 115x64mm ebatlarında kubbe bulunmaktadır. Kubbe iç kısmı beyaz dendanlı iplik ile ½ simetrik iki paftaya ayrılmıştır. İçte kalan zer-ender-zer bölümdeki sarılma rûmîler ile derçlenmiş alanların içerisine, zeminine boyalı klasik tezhip yapılmış ve hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir. Kubbenin dış kısmı ile beyaz iplikle ayrılan bölüm arasında kalan kısma ½ simetrik altın dolantı bulut ve hatâyî grubu motifler kullanılarak zemini boyalı klasik tezhip yapılmıştır. Kubbenin dış iplikleri

beyaz, altın, turuncu ve lapis renkte çekilmiştir.

Kenar bezeme alanı 303x88 ebadında olup, sarılma rûmiler ile derçlenmiş ve enine simetrik olarak uygulanmıştır. Rûmilerin iç kısmı zer-ender-zer dış kısımları zemini boyalı klasik tezhip teknikleri ile hatâyî grubu motifler kullanılarak bezenmiştir. Zer-ender-zer yapılmış paftanın içerisi yine sarılma rûmiler ile derçlenmiş ve zemini boyalı klasik tezhipli paftalar yapılmıştır.

Cedvel kısmı ince arasuyu hariç 10mm'dir. İnce arasuyunun etrafındaki turuncu iplikten sonra sırası ile yeşil, turuncu, yeşil, iplikler sonrasında 7mm altın arasuyu yapıp altın ve lapis kuzularla bitirilmiştir.

Falname Tezhibi: Mushafta falname tezhibi 427b-428a ile 428b-429a olarak iki sayfa olarak hazırlanmış ve her ikisinde de yazı alanı benzer, dış kısımları birbirinden farklı tezhiplenmiştir.

Eserin v.427b-428a'da bulunan falnamenin yazı alanında üst ve ortada diğer yazı ebatlarına oranla daha iri yazılmış yazılar bulunmaktadır. Üstte Sülûs hattıyla turuncu renkte yazılmış büyük yazının başlangıç ve bitiş noktalarından beyaz iplik ile ayrılan alanın iç kısmına altın üzerine hatâyî grubu motifler ile bezeme yapılmıştır. Uç kısımlarında kalan alanlar altın dolantı bulut ile derçlenmiş lapis ve altın zemin ile hatâyî grubu motifler kullanılarak tezhiplenmiştir(Resim 20).

Alt bölümde üç satır muhakkak hattı ile yazılmış sırası ile üstübeç, sarı altın ve üstübeç renkte yazılan yazıların etrafı tahrirlenmiştir. Üstte bulunan yazı alanı gibi başlangıç ve bitiş noktasından turuncu

Resim 20: SK. Sultan Ahmed I 22'de kayıtlı mushafın Falname sayfası tezhibi (427b).

dendanlı iplik ile çevrelenmiş ve zemini zer-ender-zer tekniği ile bezenmiştir. İplikle ayrılan bölüm haricindeki alan, altın rûmî ile derçlenmiş ve hatâyî grubu motifler kullanılarak lapis ve altın zemin renklerinde uygulanmıştır.

Her iki büyük yazılı sûrebaşlarının arasında bulunan bölümde 45x2 ebadında altı pafta yan yana ve alt alta üçer şekilde dizilmiştir. Bu paftaların içerisine altın ve üstübeç renkte talik hattı ile yazılar yazılıp tahrirlenmiştir. Yazı haricinde kalan alana ise, zer-ender-zer teknik ile hatâyî grubu motifler uygulanmıştır. Yatay konumdaki bu paftaların arasına ve sağ taraflarına dikine dikdörtgen bir pafta oluşturulmuştur. Bu paftalardan altın paftaların ortasında olanın zemin rengi lapis olup üzerine altın ile çift tahrirler yapılmıştır. Altın paftaların sağında olan paftanın zemini

Resim 21: SK. Sultan Ahmed I 22'de kayıtlı mushafın Falname sayfası tezhibi (428b).

ise, açık mavi renkte boyanmıştır. Altın, lapis ve açık mavi zeminli paftalar her iki falname sayfasında orta alandaki muhakkak yazı alanları haricinde bulunan bölümlerde dikine yapılmıştır. Eserin alt kısmındaki Sürebaşının altında yazı alanına bitişik olan açık mavi zeminli dikdörtgen alanda ise altından Arapça “elif” ve “be” harfleri yazılmıştır.

İç kısımdaki sûrebaşları, altın paftalar ve renkli paftaların etrafı, her iki tarafında turuncu renkte ipliklerin bulunduğu lapis ince arasuyu ile çevrelenmiştir. Lapis zeminli ince arasuyunun içerisine ise, beyaz “+”lar yapılmıştır. Yazı alanının etrafında kalan kenar suyu enine simetridir. Kenar suyunun içerisinde lapis zemin üzerinde beyaz ve yeşil rûmilerin bulunduğu turuncu iplikli paftalar bulunmaktadır. Dışında kalan alan ise, hatâyî grubu motiflerin kullanıldığı zer-ender-zer teknik ile

bezenmiştir. Kenar suyunun dış kısmına turuncu iplik ile lapis kuzu yapılmıştır. Lapis renkteki kuzu ile kağıt sınırı arasında yine lapis renkte Rûmî tığlar yapılmıştır. Rûmî tığların içlerinde kalan paftalar altın ve turuncu renkte boyanmıştır.

Cedvel ise 10mm genişliğinde sırası ile yeşil, turuncu ve yine yeşil iplikler ile altın arasuyu sonrası altın ve lapis kuzu ile sayfa bitimine kadar uzatılmıştır.

Eserin varak 428b-429a sayfasında alt alta dokuz satır ve yan yana iki bölümden oluşan her bir sayfada 18'er adet toplamda 36 adet dikdörtgen pafta bulunmaktadır. Bu sayfadaki yazı alanındaki bezemeler diğer falname sayfası ile aynıdır. Sayfanın sağında bulunan açık mavi zemin üzerine v.428b'de olan paftaya Arapça “sin, şın, sad, dad, tı, zı, ayın, ğayın ve fe” harfleri üstten aşağı belirli aralıklarla sıralanmıştır. V.429a'da bulunan kısma ise yine Arapça “kaf, kef, lâm, mim, nun, vav, he, lamelif ve ye” harfleri belirli bir aralıkla sıra ile yazılmıştır(Resim 21).

Kenar suyu enine simetridir olup altın rûmî ile derçlenmiştir. Derçlerin iç kısmı lapis renkte zeminli, dış kısmı ise altın zeminlidir. Bu paftanın tamamı hatâyî grubu kullanılarak bezenmiştir. Dış iplikleri ise turuncu yapılmış ve hemen ardından lapis kuzu çekilmiştir. Lapis kuzu sonrası diğer falname sayfasındaki gibi rûmî tığlar yapılmıştır. Bu rûmî tığların arasında altın renkte çift tahrirler uygulanmıştır.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

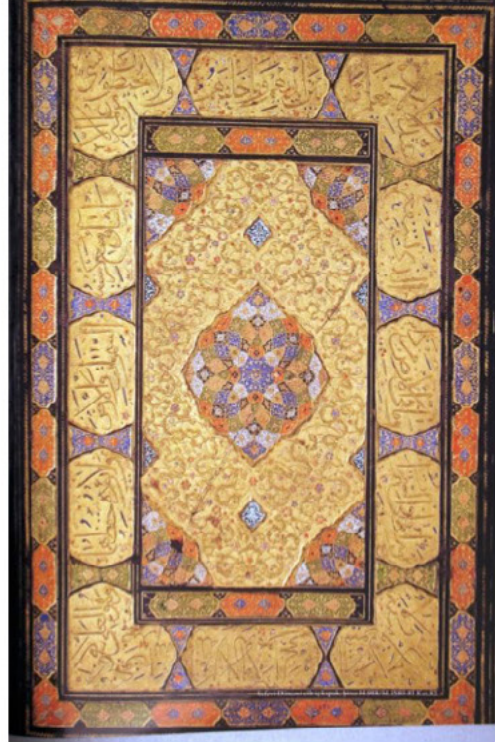
Eserin yazarına ait bilgi v.427a'da alt kısımda üstübeç mürekkebe ile "Abdullah el Herevi" olarak belirtilmiştir. Bu noktadan yola çıkarak Mushafı yazan kişinin Herat kökenli olduğunu söyleyebilmekteyiz. Mushaf'ın kütüphane içerisinde kayıtlı olduğu bölümden yola çıkarak eserin Sultan Ahmed Camii haziresinden buraya nakledildiğini anlamaktayız.

Mushafın tarihi açısından açıklayıcı bir bilgi bulunmadığından tam tarih aralığını bulmak için benzer üç adet yazma ile kıyaslayarak çözümlenmeye çalıştık. Bu üç eser Türk ve İslâm Eserleri Müzesi(TİEM)'nde 197, 378 ve 506'de kayıtlı olan üç Mushaf'tır. Safevi döneminden olduğu bilinen bu üç eserden TİEM 197 ve 378'de kayıtlı olan Mushaf'lar 1580 tarihli, 506'da kayıtlı Mushaf ise (988 h.) 1580-1581 tarihli dir.

Eserin cildine baktığımızda TİEM 197'de(Resim22) kayıtlı olan 1580 tarihli olan Mushaf ile SK 22'deki Mushafın cildinin iç kapak kısmının çok benzer olduğunu görülmektedir. Her iki eserde de arasuyu kitabeli zencerek şeklinde yapılp yazı ile bezenmiştir. İki eser arasındaki tek fark renk tercihleridir. TİEM 506(Resim 23)'da kayıtlı olan Mushaf'ın kabı ile SK.22'de kayıtlı eserin kabı arasında da oldukça fazla benzerlik bulunmaktadır. Bezeme anlayışı açısından bakıldığında aynı kişi elinden çıkmışçasına bir uyum göze çarpmaktadır. Arasularında kullanılan kitabeli zencerekte yazılı olan Ayet'el Kürsî ile haricinde yapılan bezemelerin renk tercihleri de çok benzerdir.

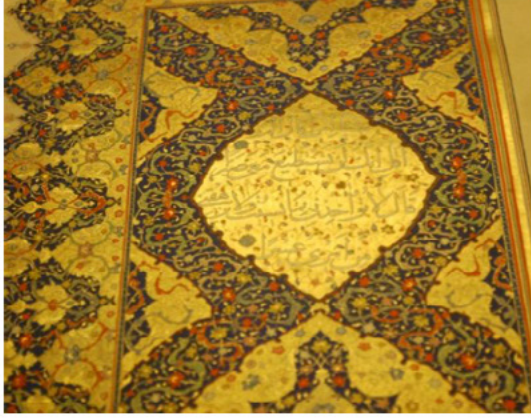

Resim 22: TİEM 197'de kayıtlı Mushafın mikleb örneği.

Resim 23: TİEM 506'da kayıtlı Mushafın iç kabı.

SK 22'de bulunan eser ile TİEM 378'de kayıtlıki Mushafın serlevha kısmında iç yazılı alanın bulunduğu bölüm, karşılıklı iki dikdörtgen alan içerisinde dendanlara ayrılmış

Resim 24: TİEM 378'de kayıtlı olan Mushafın Serlevha sayfası.

bölümden oluşur. Bu iki bölümde Fatıha sûresi ikiye ayrılmış ve Muhakkak hattı kullanılarak, üstübeç mürekkebi ile yazılmış ve etrafı tahrirlenmiştir (Resim 24).

TİEM 378'de kayıtlı olan eserin serlevhasında karşılıklı olarak ikiye bölünerek yazılmış Fatıha sûresi ile SK. 22'de kayıtlı olan Mushafın Fatıha sûresinin yazım benzerliği aynıdır. Her iki eserin serlevhalarında ortadaki yazı alanının etrafı dendanlanmış, TİEM 378'de kayıtlı olan eserin yazı zemini sarı altın kaplanmış ve üzerine yazı yazılarak tahrirlenmiştir. SK. 22'de kayıtlı eser de ise, yazı lapis zemin üzerinde üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır. Her iki yazı alanı dendanlar ile çevrilmiş ve kalan alan hatâyî grubu motiflerle tezhiplenmiştir.

Her iki Mushafta da ortada yazı alanının üst ve alt kısımlarında yarım daire şeklinde dendanlı ve cedvele bitişik salbekler yapılmıştır. Salbeklerin iç kısımları hurde rûmiller ile derçlenmiştir. Her iki eserde bu kısım rûmî ve hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir. Mushafın yazı alanı ve salbek haricinde kalan kısmın bezemesinde dolandı bulut ve hatâyî grubu motifler kullanılmıştır. Bu alandaki beze-

Resim 25: TİEM 506'da kayıtlı Mushafın zahriye sayfası.

melerin renk farklılıkları olmasına rağmen tasarım anlayışı birbirine çok benzemektedir.

TİEM 506'da bulunan eserin varak 2b ve 3a'da bulunan zahriye Sayfası ile SK 22'de bulunan Mushaf'ın varak 2b ve 3a'daki serlevhasının kenar bezeme kısımları dendanlı kubbe ve enine simetrikli arasuyu ile mürekkebi formda uygulanmıştır (Resim 25). Kubbenin dendanlarının etrafı her iki Mushafta da siyah renk ile ayrılmıştır. İç kısımda sırası ile turuncu dendanlı bir bölüm onun içerisinde ise, sarılma rûmî ile tarha yılmış kısımlar yapılmıştır. Rûmîlerin içerisinde olan pafta da tekrar rûmî ile tarha ayrılmıştır. Kubbe kısmı içten dışa doğru sırayla lapis ve altın uygulanarak bezenmiştir. Dıştaki dendanlı bölüm ile turuncu dendanlı kısma arasına yapılmış irice hatâyî motifleri birbirinin aynısıdır. Enine simetrikli kenarsuyu kısmı, dolandı bulut motifi

ile tarhlara ayrılmıştır. Her iki sayfa da bu benzerlik göze çarpmaktadır.

Eserin zahriye, serlevha, Nıfsü'l Kur'an, Nas Sûresi ve Hâtıme Sayfasında kullanılmış olan bulut motifi kullanım alanı ve uygulama şekli, Safevi dönemi bulut motifleri ile çok benzerlik göstermektedir.

Ayrıca serlevha ve sûrebaşlarını kub-belerinde kullanılmış olan irice katmanlı ve klasik tezhip içerisinde olan hatâyî motifi, Safevi tezhip üslubunun en belirgin özelliklerinden biri konumundadır.

Sonuç olarak SK 22'de bulunan 429 varaktan oluşan ve tarihi belli olmayan Mushaf, TIEM 197,378 ve 506'daki Mushaf'lara benzerliğinden yola çıkarak, muhtemelen 1580 civarları 16. Yüzyılın ikinci yarısı tarihlidir. Renk, desen ve cilt açısından birbirine olan benzerliğini göz önünde bulundurursak dönem olarak da Safevi döneminde yapılmıştır. İçerisinde her yazmada bulunmayan çok nadir görülen Nıfsü'l Kur'an tezhibinin olması Mushafı ayrıca özel ve önemli bir yazma noktasına getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Ak R. (2018). Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Emanet Hazinesi 48 Numaralı Mushafın Bezeme Özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul
- Ak R. (2018). “16. Yüzyıl Safevi Şiraz Mushaflarına Bir Örnek (TSMK.EH.48)” Kalemişi Dergisi, (6): 317 – 332.
- Biçer Özcan Ş. (2007). Timur Devri Herat Tezhip Ekolü (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi), Sanatta Yeterlilik Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Derman Ç.(2002). Tezhip Sanatının Asırlar İçerisindeki Değişimi/ Türkler Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları
- Develi F.(2013). Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat.Ankara: Aydın Kitapevi.
- Duran G. (2008). Serlevha/Diyanet İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV.
- Duran G. (2012). Tezhip/Diyanet İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV.
- Güney G. (2017). “Safevi – Şiraz Dönem Özelliği Gösteren BAZI Kur’an-ı Kerim Nushalarının Serlevha Tezhipleri” Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,(5):133 – 153.
- Küpeli G. (2007). II. Bayezid Dönemi Tezhip Sanatı, Sanatta Yeterlilik Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Maşalı M.E. (2006). Mushaf/ Diyanet İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV.
- Serin M. (2006). Mushaf - Hat/ Diyanet İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV.
- Tanrıver A. (2009). Türk Tezhip Sanatında XIV.XVI. Yüzyıl Mushaf Gülleri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul
- Uzun M. (1995). Falname/ Diyanet İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV.